

16306

16307

16308

16309

16310

16311

16312

16313

29199

2-89

٤٩

٢

١١١١
١١١١
١١١١
١١١١

١١١١
١١١١
١١١١

ար

Լ Ա Բ Ո Ւ Լ Է

ՓԱՇԱՆ ՀՈՎԻԻ

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԶՐԱՅՑ

ՀԱՅ ԳԵՂԱՆ ԿՈՄԻՏԵ ԳԵՂԱՆԻ ԿՈՄԻՏԵ

ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆ ԳԵՂԱՆԻ ԿՈՄԻՏԵ

Թ Ի Փ Լ Ի Զ

Տպար. Յ. Մարտիրոսյանցի. | Типогр. И. Мартиросіанца.

Орбеліановская ул. № 1 | 2.

1896

五 九 八 七 六 五

14702 JSW5W6

89072 433134373

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 21-го іюня 1896 года.

အောက်ဖော်ပြပါအတိုင်း နာမည်နှင့် နေအိမ်လိပ်စာများကို ဖော်ပြပါမည်။

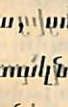
6826.57

2 d 1 £ d 6)

Земле. В. Умрихтсбергъ. Топогр. II. Метрополитанъ.

Урбеллановская 11. 1/2

1506

- յայնչոյց նամաստ զձմանայ՝ քիչարագագան
 - յստ ձ ապխտան վիտ մօլլին վն—ցիլաձ վգ
 րոս մշտն ձ ապխտարտ մմաղանմար զման
 մպխտոլտ զմ տմ տվար տար զձ իամանս
 զձ նո  ամ իամանս քյ՝ շրմմիվտար
 -արտ  աղղանդում երբեմն ապրում էր զմի
 փաշայ լտելթանը նրան շատ էր սիրում, իսկ
 Հապտայիները զողում սարսևփում էին նրանց։
 Ալին (պապէս) էր հոչում փաշան) իսկական Հին
 առաքիւ էր։ Հենց որ փոքր ինչ լուսանում էր,
 մայնքան որ կարելի էր լինում սե թելը սպի-
 տակից զանազանել, նա գորղը փռած և երեսը
 զգեպի Մեկքայ ուղղած լուսցում էր և աղո-
 թում։ Արանից յետոյ երկու կարմրաղգեստ տտրուկ
 նրան ծխամորջ ու սղերձ էին մատուցանում։
 - Ալին ամբողջ օրը մնում էր ծախապատակ նստած։
 - Նրա կառավարութեան զործը կայնում էր
 - նրանում, որ ամբողջ օրը կում էր անում Արա-
 լստանի սե սղերձը, կամաց-կամաց ծխում էր
 երկարափող ծխամորջով տաճկական թանկագին
 ծխախոտը, քնում էր, ոչինչ չէր շինում և ոչնչի
 մասին չէր մտածում։ Ուղիղ է, ամեն ամիս

մայրաքաղաքից հրաման էր ստանում շրջակայ-
քի հարկը—մի միլիոն ոսկի ժողովելու և սուլ-
թանի զանձարանն ուղարկելու, և միայն այդ
ժամանակ էր դուրս գալիս նա իւր սովորական
զրույթիւնից: Այդ ժամանակ նա կանչում էր
իւր մօտ հարուստ վաճառականներին և քաղա-
քավարութեամբ խնդրում էր նրանցից երկու
միլիոն ոսկի: Սեղծերը ձեռքերը բարձրացնում
էին՝ գէպի երկինք, ծեծում էին իրենց կուրծքը,
սրկոտում էին մօրուսի մազերը և արտաքին
աչքերին՝ երկում էին, երբ չմի գրոշ չունին
և հայցում էին փաշայի բարեարտութիւնն ու
սուլթանի ոգորմածութիւնը. բայց այդ տխուր
տեսարանը չէր շարժում փաշայի գութը. նա
շարունակում էր հանդարտօրէն ստիճար կում
անել և հրամայում էր վաճառականներին այն-
քան ձեծել, մինչև որ նրանք մի կերպ հաւա-
քում բերում էին երկու միլիոն ոսկին: Հաւա-
տարիմ կառավարիչը, Ալին, համարում էր ոսկի-
ները, կէսն ուղարկում էր սուլթանի զանձարա-
նը, իսկ միւս կէսը գնում էր իւր փողի արկղի
մէջ և նորից ձեռք էր առնում իւր ծխամորժը:

Պատագում էր, որ, երբեքն չհնայելով իւր հափ-
շերանորութեանը, հմա գահդառույց էր այժմայ-
նութիւնից և պաշտօնի ծանրութիւնից: Բայց
նմիւսօրն և եթամենց քայն յմօտանումս երբեք
միւս պիտի նայն իւրանործութեամբ հաւա-
քում էր հարկերը: Եւ այն ժամանակ, երբ
սուլթանը ծխում էր ծխամորժը, իւր ծխի
մէջ յիշում էր իւր անցեալի շատ իւր պիտակ
մոգշիկ Ալիքի-Լոյսի նման իր տեսնելով փաշայի
մէջն սիւրմ, որ շոտիւմ էր իւր փաշայի
պատկերացած էին Ալիքի առաջնութիւնները:
Ու Ալիքի-Լոյսը զրբումս գեղեցիկ էր, փայլա-
ն էր ծոյղ և չէր զիարդանումս մի քայլ անել
ուրեք երեք կտնանց արտոնք միշտ զպատրանո
էին նրա հրամանին: Սպիտակ օտրկողէին նրա
սանրուելով և զարդարեւելու հոգսն էր տանում,
դեղնամորթ օտրկողէին նրա առջև լուսում էր
հովհարր կամ հայելին, նկատմորթ ստրկողէին նր-
մբան իբրեւեցնում էր իւր ծածկած ու թիւններովն
ու կատակներովը, որոնց համար նրանից տա-
նում էր փայլապանք կամ ձեռքի շաւիկ
ընդ Ամեն օր փաշայի աղջիկն եղնել լծած

կառքով զնոսմ էր զբօսնելու: Կա երեք ժամ
գովանում էր պաղրադանի քղնմ, իսկ մնացած
ժամանակը՝ զբօսնում էր Վարդի քաղցրակենի մե-
կանազան՝ պտուղներ վրա ուտում, զի քաճանդն
էր պարողականացով և ամբիժաղում մերիւր ըն-
կերուհիները վրայ:

Այդքիւ լոյսն արհամարհում էր անմեղ ձեռա-
գործ, աւելորդ էր համարում կարգաւորել մոդ-
վորելը կամ թէ երաժշտութեամբ պարագլխի.
նայմինչև անգամ երբեք ոչ մի բանի մասին
չէր մտածում: Այս ամենը նրա հիշատակն ա-
նում էին նրա ստորուհիները. նրանք նրա փո-
խարէն և յաշխատում էին, և նրան զբաղեցնում:
Ինչու էր նա փաշայի աղջիկ, ջահէլի գեղեցիկ.
չէ՞ որ նրա համար զոր ուրախանայ, զոնարձա-
նայ: Իսկ ինչը կարող էր անգործութիւնից ա-
յնքի ոտքեր կանգնեալ ուրախացնող լինել: Այս կար-
ծիքն ունենաւ տաճիկներն, աշխատանքի մասին.
նշմամ խալովիլ, թէ չհասնէ, որ մեր մէջն էլ կան
այս կարծիքի տէր շատ օրիորդներ: Եւ

Աշխարհի տէրերն չկայ յաւիտենական եր-
ջանկութիւն, հակառակ դէպքում մարդիկ կը-

մոռանալին երկինքը: Այլն այս փորձով զիտէր:
Մի անգամ, հարկերի հաւաքելու օրը, Ալին
սկսեալ մի հրամայեց ծեծել մի անգլիացի, վա-
հաւականիս իսկ. Անգլիան պէր: Հպատակին
սկսեալ անհաշիւ անցաւ և թիւսն պատահաւոր-
թանիւն: Եւ միայն նախագահ մի զով միջատ
մամ Այսպիսի դատարկ բանից անաշայած խառ-
նաշփոթութիւնը սրել թանիւն ձանձրացրեց և ոչ
բով հետեւ անաշէր կարող լայնաբար միակերպ
վերջացնելու համարում տաշնակից Անգլիայի
հետ, օրից անանց, այդ էր զորոգում էր, ի ուստի
կամեցաւ փաշային պատմել, որի պատճառով
այնքան անդամ էր քարծրացել: Սկզբում նաեւ
թանն ուզում էր խեղդել տալ իւր հին բարե-
կամին, բայց քիչ մտածելուց յետոյ պտաւ պոր
մահմեդականի այդպիսի վայտնաւակում անհրժեշտ
ներքին անգլիացիներին համար չանհրաժեշտ
պատեալ: Այդ պատճառները հրամայողը բնական
նացաւ նրանով, որ հրամայեց վաշային լաքնո-
րել մի ուրեւէ ծովեզրեայ անապատ և այնտեղ
նրան քաղցից մեռցնել: Այլիւ քաղցից չկաջորդ
էր նշանակած մի ծեր փաշայորի տէպիս ուր

թխանի իռնեցածայ ջերմեղևանդու թխանի տարիքի
 արևմտահայրվ մեղքմացած էր մեղքը փորձով գլխ-
 տեղը, որը լուրջ թանկ կանխելու խոսքով համե-
 ալան խոսքով: Դեռ մտադեմ, թե՛ կարող է ալա-
 պահել, որակերը եւ իցէ նորին պեծու թխանը մը-
 տաբերի իւր հին բարեկամ Ալիին և շնորհատ-
 կալով թխան ջայտնի լիրենց լիւրս բարեկարգութեան
 համար, որք իրենց զգոհ էր պահանջում: Դեռ
 հրամայեց, որ ֆաճուկ լիւր մօտ բերեն Ալիին և
 նրա աղջկան, որոնց ներանց հագող մտքով տրուի-
 ներ, մի քանի պիտանքով լայտնեց, որ թե-
 մին չհամբար օրը նրանց առանձին ապրի: Չըջալայ-
 քում կամ յեթէ էրբ մե լիցէ լի շախմատանց մա-
 նուհը, կախաղան կը բարձրացնէ կամ զլինստեղ
 կը տալ, նայելով թե ինչպէս է ցանկանում: Ալին
 շնորհակալով թխան ջայտնեց յարան ինքաբար
 արժուութեան համար և խոսքն միացաւ: Ասորին
 տան գնացող մի քանի անգամ ինչն իսկ օրը,
 երեկոյկան, ահաղլաղի փողոցներով ջայտարարե-
 ցին միաշալիս անկման և աքսորանքի մտախն: Այս
 քորով թխան ընդհանրէր հիանցումն յարող: Ամեն
 կողմից միառաքանում էին արդարութեանն որ

սուրբ թանկ աշխտանջ անհաղթ թիւեր ժողովուրդի թիւը
ռաւոյնութիւնների վերայ: Իսկ ներքին իւրաքանչեւ
նորաժառանգ երկրորդ կէտ միլիոն սրտատաք պահ
հասնէց: Բարդակով լարին ժողովուրդը տունց պիտի
դաւարն լառանց խրտնջալու, յամխիթալու հիմով ին
նրանովք որք վերջնական կարողացան գաղափար
հին անմահակ: Դանկերն փաշայի պանծիւներից
և երկարամեայ կեղեքումները: Իմպրովի դաս
չմիշտ կեանքը մահից մարդակեր, երբ հարկէն լա
բան էլ, քայլը քայլ լաւակն չէ: Պէտք է կեանք
ընդ պահպանել, երբ շատ քիչ ժամուր, այն ինչն հան
դուրան կտրելու է միայն ժամուր կանցի համար
որտեք խոփորեն մտրիշէ մշտական քիչ անպիւ
նքը: Այլն. Դանիսկոս հոգաւ, քիչ մի կտրելի չող
նէր: Անճարայի անբարեկամ, պետական ան
մեռնում էր քաղցից: Պակասեցաւ չէր կրկնաճա
ռում, նրանք և իւրաքանչիւր, որ օրըստօրեայ զու
նատուում և հալումաշ էր պիւնրում: Ի՞նչ պանէր
նպաստի պիւնր չետին, չքան որութեան փայնակ:
Արդեօք ձեռքը պարզէր ողորմութիւն բնութեան
Այդ անպատգուաբեր վեր միւս պնակաւ մարդու
օրը, համարենա երէկ, միւս ամբողջ ժողովուրդի քը

չին Անգղիականացիներն ինչպիսիք, չորս ժողովրդի ձեռք բռնեցին նրան, դեպի նոր փակալեցին և քաղաքները կապեցին: Այս դուրսեման մէջ (փոքր ինչ առաջ չալս գրութեան) մէջ շատ անարդիւ էին ձեռնարկ մըն (հրամարտ) Ալիս յիսուն հատ անգամ իսխաւ հարմար՝ անտառայրդ կարծես, թե փաշայի հրամարտով մի հատարակ նմարդիւ ներածեմ երես: ուր ըլլաւ այս իսկ, զմեզման միտ Արեւմտեան վեր կացաւ նա, զորքերը մի ինչ-որ ցնցոտիներով փաթաթեց և կաղաղով գնաց փոխի: Եւ ըսմ, միջ ճառով:

Յէր Ապրիլ 17, միմիջաց նա, ուր անոր դարութեամբ հանցնում է ինչ ալս փոխե-
րը, որոնցով եւ պատժում է ի ուրիշներին: Բայց նրանք, Քաղաքի վաճառականներն, ինչանից երջանիկ էին, որովհետեւ նրանք, ունէին իրենց փոխարէն միջարդներ. իսկ նա քաղցած եմ և պնթիւ հարուածներն եմ պատանդում: Եւ — զնամ է

Նա սխալում էր: Մի բարի, աղքատ կին, որ պատահամբ յանցնում էր Անտոնով տեսաւ նրա անբարոյութիւնը և խղճաց նրա վրայ: Նա Ալիսն սպեղանի տուեց, որ վերքերը փաթաթի,

մի տոսկրակ յաղիւր և մի քանի բռնեւ էլ լորի: Այդ դիշեր նա առաջին անգամ իւր անկումից յետոյ քնեց հանգիտ, անտանց փաղկաւ համար մտածելու: Եւ զայս, յետ փաթիլ զմեզման չի հիւանդութիւնն սեղմ իսխալութիւնը Ալիսն սովորեցրին մտածել: Եւ զայս, յետ փաթիլ զմեզման

Ալիս զլիսում հետեւեալ մտքերը լցացան: «Ես չիմարացայ, որ մշտիւ պաշտօն տանձնեցի: Փաշան չի կարող ուժեղ գլուխ ունենալ ուժեղ գլուխ եղներն եւ ունենում: Իմ կողման փէր մարդիկ աչքի են ընկնում ճարակիւթեամբ և ես ջահել ժամանակս լաւ որոտը էի: Բայց դրանից, ես կարողանում եմ ստել և շողքեր թել — այդ բանն ինչ որպէս նախկին փաշայի, քաջ ծանօթ է: Ուրեմն ես ինտրեմ ինչ համար մի անգամիկ սխալմունք, որի մէջ կամ ըողանամ իմ պաշտ փալուն յատկութիւններով ամբողջ աշխարհը, զարմացնել և անմիջակս ազնիւ միջոցներով կարողութիւնս դիպել: Եւ նա Այսպիսի մտածմունքներից յետոյ վճռեց ստիբիլ դառնալ և անտառ մի ստիբիլի մօտ օգնականի պաշտօնով: Եւ զայս, յետ փաթիլ զմեզման

Առաջին օրերն աջող էին անցնում: Սա-
փրիչն իւր նոր օգնականին ջուր էր կրել տա-
լիս, սրտուիրում էր սափրատողներ մաքրել, փոխ-
աթները թափ տալ, սարք ու կարգը պահա-
ւորել և յաճախորդներին ծխամորչ ու խուրճ
մատուցանել: Ալին այսպիսի թեթեւ գործեր շատ
լաւ էր կատարում:

Մի օր, առաւօտեան, երբ սափրիչը յափ-
րատանք չէր, սափրատուն մտաւ մի մարդ,
այնքան երեւելի տեսքով, որ Ալին վախեցաւ:
Դա փաշայի ծաղրածուն էր, — մի շատ փոքրիկ
սապատողն, դժմամաս գլխով, երկալ մագերով
և խորամանկ ու չար աչքերով: Մինչդեռ Ալին
նրա գլխին անուշահոտ ջուր էր քսում, ծաղ-
րածուն, աթուռի վրայ թիկն առած՝ զբաղուած
էր նոր սափրիչին կամթելով, քթի տակին նրա
վրայ ծիծաղելով, լեզուն քարշելով, և մերկոյ
անգամ թասն ու օճառ վայր ձգել տուեց նրա
ձեռքից: Խոհեմ Ալին լուրջ էր մտած մի պա-
պիսի թանկադին մարդու գլխի սափրելուն անձ-
նատուր եղած՝ նա դարմանալի առողջութեամբ
սափրում էր, բայց յանկարծ սապատողն այն-

պէս կծկեց ղէմքը և այնպէս սուր ձայն հանեց,
որ վախեցած սափրիչը շտապով ձեռքը լետ քա-
շեց և այնպէս անյաջող, որ սապատողի կէս
ականջն անելի հետ թռցրեց: Բոլոր զոյժով
ծաղրածուները սիրում են ծիծաղել, բայց
միմիայն տրիշներն վրայ: Ամենազաւրուն կաշի
ունենում են նրանք, որոնք չեն խնայում իրենց
մերձաւորի կաշին: Մի լուպում սապատողն ըն-
կած Ալիի վրայ, բռնեց նրա կոկորդից և սկսեց
աղաղակել, թէ իրեն սպանեցին: Ալիի բաղդիցը
վերքն այնքան մեծ էր, որ ծաղրածուն ստի-
պուած էր իսկույն հոգ տանել նրա վրայ, որից
արիւնն առուի պէս վազում էր, և ահա այն
հանդիմանքից օգուտ քաղելով, Ալին թողեց
սափրատունը — սկսեց քաղաքի փողոցներով այն-
քան արագ վազել, որ կարճեւ հաստատ գիտէր,
որ եթէ բռնեն, անպատճառ կրկախեն: Եւ
նեղ փողոցներում անթիւ սրտոյտներ անե-
լուց յետոյ, նա թագնուեց մի կիսաքանդ նկու-
ղի մէջ և չհամարձակուեց մինչև մթնելը տուն
վերադառնալ: Այդպիսի զէպքից յետոյ այդ քա-
ղաքում մնալը նշանալիում էր ուղղակի մահուան

ուպատել: Ալին շուտով համոզեց աղջկան, որ ան-
միջապէս պէտք է ճանապարհ ընկնել և որով-
հետև նրանք ոչինչ չունէին մինչև արշալոյս
լեռները հասան: Երեք օր նրանք ճանապարհ
էին գնում առանց հանդատանալու, կերակուում
էին խաղողով, խիսի խմելու ջուր հաղիւ էին
գտնում ճանապարհին արցամաքած փոսերում:
Աղքատութիւնն էլ անի իւր լուկողը, առաջ,
իւր փառքի ժամանակ, և՛ Ալին, որ քաղցիկն
աչիքան ախորժակով չէին ուտում: յիշատակ
— Մի փոքրիկ գիւղում այն փախստականնե-
րին հիւրապրեց մի բարի գիւղացի, որն ճամ-
նայն սրբութեամբ կատարում էր հիւրանիրու-
թեան կանոնը: Ընթրիքից ցետոյ, ցնա Ալին
խնդրեց՝ իւր պատմութիւնն անել և երբ իմա-
ցա, որ նա մի խեղճ անձար մարդ է, յառա-
ջարկեց իւր հովիւը գնունալ: Մի քսան գլուխ
այժմ, մի լիստն էլ ոչխար արածեցնելը լեռնե-
րում, ի հարկէ, մի ղժուար բան է: Գլխաւոր
գերը շներն են կատարում: Բացի դրանց այս
պաշտօնը տանձնելով, էլ ճիւղոտների հարուած-
ներ չէր ուտել իւր դանգազութեան համար,

ինչքան կամենար կաթն ու ձկանիւր կարող էր
վերցնել ուտելու և, թէև հօտի տէրը ռոճիկ
չէր փնտրում, սակայն իրաւունք էր տալիս Ա-
լին աղջկան այնքան բուրբ վերցնել, որքան
կրթականանար: Հօր ու իւր հագուստի համար:
Ալին, որ բացի կախաղանից և սովամահ լինե-
լուց ուրիշ սպասելիք չունէր, անտրտուն չհա-
զանդուեց հովուական կեանք վարելուն: Միւս
օրն և ժամն աղջկայ հետ, շներով, անընդը-
նայն հօտն առաջն արած: Եւ յայտն էր յոյ

Մարգարեաններում Ալին նախկին ծուլու-
թեան մէջ ընկաւ: Կանաչ կոտի վրայ նստակա-
նա ծխամորչ էր ծխում և նայում էր օդում
ճախրող թռչուններին: Խեղճ Աչքի-Վոյր, ընդ-
հանկաւակ, չէր հաշտում փութանոր՝ դրսեթեան
հետ. նա մոռնում էր Բաղդադի մասին միտ-
քից չէր կարողանում հանել անցեալ տոկի ժա-
մանակը: Գոտի միջոց վաճառի վաղախոջ

— Հալլիկ, յաճախ ասում էր, նա, ինչացո՞ւ
է այն կեանքը, որ անցնելու է արևոտեանական
թշուառութեան մէջ: Եւ չէ միանգամայն վեր-
ած յայժմում, միջմաստ, ցոտ յամայն և

ջանցներ այդպիսի վեհանքը պահած թե՛ օրընտրելի
 հանրա մաշկիներ: Եւ ինչ որ ասում են ընդ
 - Դ Եւ Սեծ Եւ Աստուած, պատասխանում էր
 ինքօք հովիւը: Այն պահեր, որ ասում էին
 նա, նաքորդ է: Եւ այսպէս հանդիսութեմ, իսկ
 իմ պարիքում այս պահից ընդհանրութիւնն
 է, եւ նա հնազանդութեմ: Այն պահեր, եւ իմ
 որդի արհեստագիտենային: Իսկ ջանքի տես
 յոգով եղի ընդ նպատիւ, բարդը կրկին քեզ կա-
 լող է ժպտալ. տեսնում ես ուրեմն, թէ մենք
 մի ի թարուիս մորքան պատճառներ ունենք:
 Եւ իսկ Ես էլ հնազանդութեմ եմ, ասում էր հա-
 ռաջելով Աչքի-Լոյսը: Եւ իսկ ջանքի տես
 - Իմ Ստեփան Կորնիս, նա: Եւ իսկ ջանքի տես
 քան ներա հնազանդութիւնը, թուական էր: Մե
 տաքուցման ի Ալեքսանդրի ջանքի տես քեզ
 րեց անուն ձեռնութեան մէջ: Մի քանի օր, այդ
 շրջակայքի փաշայի որդին, Իսուս անունով
 գնաց լեռները երես: Եւ իսկ ջանքի տես
 մայիս Միսիրաւորութեմ թուականից ընկնե-
 լով, նա ճանապարհը կորցրեց, իմքից հեռացաւ
 Եւ միայնակ առուի հոսանքին հետեւելով, ճա-

նապարհ էր պիտուում, երբ նրա աչքում ընկաւ
 մի օրիորդ, որն անունով ինչպէս հայտնի
 վրայն անտառ, մարմար քարերը ջրմանջ զար-
 սած, հիւսում մեր շուրեր լատի մաղերը: Տեսնելով
 որդիքն աղ արարածին, Իսուսը անհեղձ
 Աչքի-Լոյսն աչքերը ընկաւ ընդ նրան: Եւ
 թից անկնեարտ, ինքուս հօր մօտ եւ ջանքի տես
 զարմացած, իմ շալոյրդ աչքերից: Եւ իսկ ջանքի տես
 իսկ ջանքի տես ծաղիկ էր, աստեղ Իսուսին վեր
 մտքում, ցերեւաղ կոյն վարկիցն էր թարմ: Այդ
 լեռները իսկ ջանքի տես լեռներ հիւսում էր զեղեցիկ է:
 Ահա այն ջանքն արարածը որ իմ մտին եղի
 շեր ցերեկ մտածում էի: Եւ իսկ ջանքի տես

մայիս Եւ փաշայորդին վաղեցի անտառ թուական
 հետեւից արագ Կորնիս լատի մաղերը: Եւ իսկ ջանքի տես
 իսկ ջանքի տես լեռներ հիւսում էր զեղեցիկ է:
 պէս նա զտաւ Աչքի-Լոյսին: Աչքի-Լոյսը կով
 էր ի թուս, իսկ նրա հայրը կանչում էր ջանքի տես
 որդիք հնազանդութեմ հին զեղեցիկ անտառ թուական
 Իսուսին աստեղ, որ ինքը ջանապարհը կորցրել
 է Եւ իսկ ջանքի տես Եւ իսկ ջանքի տես Եւ իսկ ջանքի տես
 համար մի հողի ամանով կաթը բերեց: Իսուս-

Ֆրւմաճացւոց, խմած էր կաթը, իջինջէր խօսում, ամիմիայն նայում էր հօր ուղիղ լայն վրայ: Վերջապէս ինքրեց, որ իրեն ճանապարհ ցոյց տան: Ային երկու շուն հետն առաջ տալով նրան ճանապարհ ցոյց տուեց լեւոյնքող մարմնով զոդալով շուտով վերադարձաւ: Անծանօթը նրան մի ոսկի տուեց, լայն նշանակում էր, որ նա սուրճանի սպան էր կամ, շատ կարելի է, նայնխումի վաշա: Ային կարծիքով վաշան քնդունակ է ամիմիայն չաբիք անելուն և արդարեւ փաշայի բարեկամութիւնը նոյնքան վտանգաւոր է, որքան և նրա տան լուծիւնը:

Այդ Երբեք Բաժնեքնդուն վերադարձաւ, փսկոյն վաղեց մօր մօտ, նրա վզովն քնկալելով թափեց նրա վրայ տաճկական գովասանքներով վարկուտը պսաց, որ նա աշխարհիս լոյսը կանանցից գեղեցիկ է: ասաց, որ նա պայծառ ու փայլուն է որպէս լրացած լուծիւնը: ասաց, որ նա փակ իւր բարեկամն է և որ պայծառ աշխարհում ինքքը ամիմիայն նրան է սիրում: Այս խօսքերն ա-

սելիս, ինչ հարկէ, նա զմի քանի անգամ համարուեց մօր ձեռքը:

Վաղեքն Երբեք ծիծաղեց: Եւ լեւոյնքողն առաւ Որդեակի: ասաց նա, որ երբեք էր զոդ մի արիշ լայն և տեղում արել է ինչ որ ուզում ես արել: ասաց շուտով: Եւ չգիտեմ արդեան գեղեցիկ եմ թէ ոչ: Երբեք հպարտացած էմ, որ զոդ երբեք անձանց աշխարհի լուծիւնը քնդուն չես կարողուանեալ: Եւ յամար սոյնմա արդի զգում էմ Բաժնեքն երկար չուեց: Եւ շատ վերադում պատմել ինչ որ լեւոյնքում տեսել էր: Եւ նրա կարողեց, անձանց չհաւուհուան անհաւան զոյներով ասաց, որ առաջնը նրան ինքը չի կարող ապրել և թողնում է աղքատ եթա նրա հետ ամուսնանալ: Եւ յոյն է լամանտա տալ ասաց Փաքը ինչ սպասիր, որդեակ, ասաց մայրի: Թող լամանաք, թէ արդ ինչ գեղեցիկ է: Յետոյ մենք կասենք ծնող վա նրա համաձայնութիւնը կըստանանք արակիր համար: Երբեք փաշան իւր որդւ մտադրութիւնն իմացաւ, զիջում աշխատեց նրան համոզել, որ նա թողնելով այդ լայն վե՛ր մտապաշտ, լաման լայն

մտադրութիւնը. ինկ վերջը ասասիկ քարկաղիւն
որդու վրայ:

— Կոտորուել են, ինչպէ՞՞ Գրամսկոսի
գեղեցիկ ու մայրեւահասակ աղջիկները, — ասում
էր ինչ, որ դո՞ւ գնացել նաւերն ես ընկել: Գով-
ւուհոգ, համարա՞յ երբէք ետեւ օրհնիկ նշուարա՞
համարհելի պսակը, երբէք: Ես չեմ եմ իմ ընկեր-
ուէ Բալդէկն ու թախանձանքն հո՞ւ արտապիւք-
ները, որդու անխօս դառնալն և յօբ ընտրութիւն
դու նատուիւր վերջապէս փաշային վերտեղին և
ու՞ր օրը չանցած, ինչա՞ որդու պսակադրութեան
համաձայնութիւնը շտուկ, թէ և անելացրեց, որ
ինքը զրպանով մեծ լիւարութիւն է անում: Իմ ըն-
տը թող, անացանա, իմ որդին Գովուհու
հետ ամուսնանայ և թող այդ լիւարութեան
մէջ ինքը ինիստեղաւոր, երայդ լրանում լուս-
նոյն իմ ձեռքերս: Եւ որպէսզի այս ծիծաղելի
ամուսնութիւնը անելի լեւ ծիծաղելի դառնայ
կանչեցեք ծաղրածութիւն թող մեա՞սդ նայ դերի
այսպէղ հովուհուն, որ իմ ամբողջ տունը կա-
խարդելու է: Եւ աս՝ ցո՛ւ իմ տանը մայր բնասոյցս

Մի ժամից լետոյ, սապատողն իշի վրայ

բաղմած լինում էր սարը, փնջայի լիմարութիւնն
ու իւրուքի մէրն լանիծելով: Մի թէ կարելի էր
այդ վտիշտի այդ տաք եղանակին մի այլ ուղի
մարդու մի որևէ հովուի մօտ հարսնախօսութեան
ուղարկել, մի մարդու, որ ծնուել էր լայնարան-
ներում և իւր սրամտութեամբ արքայազուննե-
րին լեւ աշխարհի մեծամեծներին էր հիացնում:
Երեք օրուայ ճանապարհը և յօգնածութիւնը
նրա ստրկագիրութիւնն անելի էս վատացրին,
երբ, վերջապէս, նա տեսաւ Ալիէն, եղբայրու
շուքը ու նստած և պէլի իւր ծխամորձով քան
թէ հօտովն զբաղուած: Ծաղրածուն իշին իւր
թեց և իրեն անելի պատկանելի տեսքն տալով
մօտեցաւ հովուին: Եւ ասա՛յ Ես իմ ընկեր-
ուս Մնայուն, սուսց նա. ցու խոջայի որ-
դուն կախարդել ես: Նա քեզ պատուում է և
աղջկանդ ձեռքը ինկրում: Եւ ասա՛յ արքայ
մարգարտի վրայի վեղորջ փաթիլը. ես նկատե-
սքան տանեմ Գամասկոս: Իսկ քեզ հա՞մար
ւելացրեց նա, փաշան իւղարկեց այս տոկոսի
քսակը և հրամայեց, որ անմիջապէս մտն
մերից հեռանաս:

և խնդրեց, հօրը որ այս գործը վերջացնի: Զան-
կարելի է, Աչքի-Լոյսը սիրում էր ծերունու հօլ-
ուին. նա լաց կըլինէր ծերունուց բաժանուե-
լիս, լուկ փաշան չէր ուզում պնակի մեղրամիսը
թունաւորել: Իստաֆը յոյս ունէր մեղմութեամբ
համոզել ծերունի հովսէին այս բանի մասին:

— Լաւ, — ասաց փաշան: — Դու ուզում ես
հօրեցդ իմիջք ձեռնադրել, այդ երեխաներին է
շատուկ գնահատելու, ինչ ուզում է՝ արժաւ, եւ այդպէս
չեմ խառնուիլ քո գործերում: Եթէ չլիմար հո-
վիւք կրկին մերժէ, ինքդ կամաճես: Ես մեծ
ուրախութեամբ օրստորատա եմ հաղար տակի տալ՝
դէթ միայն տեսնեմ, երբ դու կրկնապաշտնաս
լիմար ծաղրածուի նման, գաղարկաձեռն:

Իստաֆը միայն ժպտաց: Նա իւր աջոտու-
թեան մէջ առաջուց համոզուած էր: Միթէ
Աչքի-Լոյսը կարող էր նրան չօրհել: Զեար
ինքը զգուշիկ նման սիրում էր: Եւ միթէ
մարդիկ քսան տարեկան հասակում կամակաւոր
են իրենց բաղդաւորութեան մասին:

Ալին Իստաֆին բնութենեց օրպէս փաշայոր-
դու, պարտ ու պատշաճ կերպով: Զնորհակալու-

թիւն յայտնեց նրան այցելութեան համար:
Ընտիր բառերով բաց առաջուայ մասն ինքն
անողօք էր: «Արհեստ չգիտես, ասում էր նա,
աղջիկս չեմ ապր»: Այս նշանակում էր կամ
պէտք էր Աչքի-Լոյսին մոռանալ կամ խեղդա-
մահ չիկնել: Իստաֆը կարծում էր թէ Աչքի-
Լոյսը կըզայ իրեն կողմից բաց նա չէր երեւում:
Զգուշ Ալին նրան չէր յայտնել, որ իրեն ուղե-
ւու են զայիս, այս էր պատճառը որ աղջիկը
չէր ընդդիմախօսում հօրը: Ծաղրածուի առաջին
անգամ յայտնուելու օրեց սկսած, նա աղջկան
տանը փակուած էր պահում:

Փաշայորդին տարիցն իջաւ դիտակրու: Ինչ
անէր: Վերադառնար գաղարկաձեռն Գամաղիս
և հօր ծաղրածութեանն ենթարկուէր, Իստաֆն
այս բանն երբէք չէր անիլ: Թողնէր մոռանոր
չնաշխարհիկ Աչքի-Լոյսին: Բաց մահը լաւ էր
սրանից: Հարկադրել յամառ հակաւին, որ կարծի-
քը փոխէ: Յայն չկար: Մի խօսքով, Իստաֆը
շատ ախոսաց, որ իւր բարեսրտութեան պատ-
ճառով իւր ուղածը չէին կատարում:

Այս դատն մտածմունքներով պաշտուած,

նոց չէր նկատել, որ ձին ճանապարհից շեղուել
 էր: Իստաֆը զտնուում էր ձիթեհառադառառի
 մուտքի մօտ: Հեռուում էր երևում էր գիւղը լաջքի
 էր ընկնում: Կատարագոյն տանիքով մի քան,
 որ լինաներից անհամեմատ բարձր էր: Ղենարը
 հաջում էին: Եւ խոսեց: Երբ նուրերի վերջերի
 ճայնը, որոնք անբժեղելի զընդդէմ զայն ունէին
 մարերի վրայ: Եւ մայր մի մայր մի մայր
 զի իստաֆը զլինում լինի միայն զայն: Եւ իրան
 լինչն էր լինողարում: արհեստ սովորելու: Միթէ
 մի յորեւ արհեստ սովորելը զժուար էր եւ կամ
 միթէ Աչքի-Լոյսն այդպիսի զոհորութիւնների
 արժանի չէր: Իստաֆը ձին մի ծառից կապեց.
 զէնքերը, ատեղնալար հանդերձն ու զլիւի փա-
 թեթեւ էր այնտեղ թողեց: Եւ մօտեցաւ իւր
 ջին պատահած խրճիթին: Կանգապուեց: Թէ ա-
 ղազակներն իրեն կողորոտեցին: Եւ այնտեղից ի-
 լին համար հատարակ շորեր զենեց: Հակուտոր
 զիսկեց Եւ որաներն զայն: մօտեցաւ իւր
 աշակերտ առաջարկեց: Եւ զիստաֆը ունէ
 Իստաֆը այնքան առողջալից էր որ
 մենք էր նրան ընդունում էին սիրով, միայն

սխմաններն էին վախեցնում Իստաֆին: Դար-
 բէնը նրան խոստանում էր երկու տարում առ-
 վերեցնել: Իւր արհեստը, որ ունէր, մի շարուն-
 քարտաշը վեց ամսում: Եւ որ այս ժամանակ
 կամիջոցը Իստաֆը համարեց ամբողջ աւելոնա-
 կանութիւն էր: Եւ մայր մի մայր մի մայր
 զի իստաֆը զլինում լինի միայն զայն: Եւ իրան
 լինչն էր լինողարում: արհեստ սովորելու: Միթէ
 մի յորեւ արհեստ սովորելը զժուար էր եւ կամ
 միթէ Աչքի-Լոյսն այդպիսի զոհորութիւնների
 արժանի չէր: Իստաֆը ձին մի ծառից կապեց.
 զէնքերը, ատեղնալար հանդերձն ու զլիւի փա-
 թեթեւ էր այնտեղ թողեց: Եւ մօտեցաւ իւր
 ջին պատահած խրճիթին: Կանգապուեց: Թէ ա-
 ղազակներն իրեն կողորոտեցին: Եւ այնտեղից ի-
 լին համար հատարակ շորեր զենեց: Հակուտոր
 զիսկեց Եւ որաներն զայն: մօտեցաւ իւր
 աշակերտ առաջարկեց: Եւ զիստաֆը ունէ
 Իստաֆը այնքան առողջալից էր որ
 մենք էր նրան ընդունում էին սիրով, միայն

տալիք, զամբիւղ զործողի՝ ձեռքը բռնելով։ Եւ
եթէ նկարողանալք երկու օրում ստվորեցնել լինձ
ձեր զարհմտը, զիսպառպտապէս կրկարձատրեմ
ձեղ։ Ահա իմ կանխավճարը։ Եւ զճատողս
Եւ այս խօսքերն ասելով, նա զարմացած
բանուորին երկու ոսկի շարտեց։ Եւ մէկ քամակ
լին ձարակնոյն պոպէս՝ աղատով փարձատիրող ա-
շակերտ ամեն յոր չի կարելի դնել։ Զամբիւղ
զործողի մտքովն անցնում էր թէ կարծես ին-
քը զործուցի մի ծագտեալ արքայորդու հետեւ
հրաշք գործեց։ Եւ այս բնագիտելով
Որովհետեւ աշակերտը ոչ մի պակասութիւն
չունէր ոչ աշխատողիքովեան մէջ և ոչ հասկա-
ցողութեան, դրա շնորհիւ յայնու օրը մինչեւ
երեկոյ զամբիւղ զործողը ստվորեցրեց նրան իւր
անհետը։ Երբան խոցելի պայտ ձիով անտառ
միմայ — Որդեակ, ես իմ անելիքը վերջացրի։ Քեզ
ստվորեցրի իմ արհմտը։ Արդեօք քո վարձա-
տրութեան համեմատ ստվորեցրի քեզ թէ ոչ, —
այդ դու ինքդ վարող ես դատել։ Արեւը արդէն
մայր է մտնում. հիմա ամեն մարդ աշխատան-
քը թողած անցնում է իմ տան առաջով. վերց-

բու հիւանձ դամբիւղդ Ա վաճառիր անցորդնե-
րը վրայ: Եթէ ես չեմ տրուում, դու դրա հա-
մար կըստանաս չորս փաթիլ: Իբրեւ տկերնական
աշխատանք արդէլ մեծ տոպ է: Ի՞նչ փոքր փոքր

Զամբիւզ գործողը չէր սխալուում։ Առաջին
խիկ դողը նրանք երեք փարայ առաջարկեց. իսկ
Իւսուֆը նրանից հինգ փարայ էր ուզում։ Մի
ժամ չաւեց նրանց առեւտուրը, և դնողը հա-
մաձայնեց փերցնելու զամբիւզը չորս փարայով։
Նա փողի քսակը հանեց զրոյանից, զամբիւզը
մէկ անգամ էլ տնտղեց, մի քանի նկատողու-
թիւններ արաւ և, վերջապէս, իրար ետեւից
համարեի չորս հատ սեւ փող։

Փոխանակ այդ փողը ստանալու, Իստեֆը մի
ուսկի տուեց զնոզին, տառն էլ իւր վարպետին
շարտեց և իւր ձեռագործ կամբիւղը զնոզի ձեռքից
խլելու, խեղադարի հսկան գիւղից օտոնց փախչել:
Զիւր մօտ հասնելով, հա մոռնորը վռեց,
փաթաթունց իւր թրինդի մէջ և քնեց թէ և
անհանգիստ, բայց իւր տմբոջ՝ կեանքում ա-
ռաջին անգամ քաղցը քնով:

Միւս օրն առաւօտեան Ալին իւր հօտը

քշեց, արօտատեղի և երբ տեսաւ այնտեղ իւտու-
ֆին եղեգներու տակ պառկած, շատ զարմացաւ:
Հովուին նկատելով, իւտուֆը վեր կացաւ և զամ-
բիւղը, որի վրայ պառկած էր, հովուին մեկնե-
լով, ասաց.

— Հայրեկ, զուք ինձ խնդրեցեք, որ ես մի
որիւ է արհեստ սովորեմ: Ես սովորեցի: Եւ ահա
իմ ձեռագործը, տեսէք:

— Այս լաւ բան է, ասաց Ալին: Եւ թէ և
ուս շատ լաւ է հիւսած, սակայն զոյժուած է
բարեխղճաբար: Այժմ ասա՛ զամբիւղ շինելով
օրական ճրքան կարող ես վաստակել:

— Չորս փարայ, — պատասխանեց իւտուֆը,
— բայց ժամանակով ես կարող եմ ամենապա-
կասը երկու հատ հիւսել:

— Համեստ եղեր, նկատեց Ալին: Քահէնե-
րը պէտք է համեստ լինին: Ի հարկէ, չորս
փարան մեծ փող չէ. սակայն չորս փարայ այ-
սօր կաշխատես, չորս փարայ վաղը — միասին
կանի ութ փարայ: Չորս փարայ էլ միւս օրը
— տասներկու փարայ, մի խօսքով, այսպիսի
աշխատանքի քնդունակ մարդը կարող է սպրել.

և եթէ ես փաշա եղած ժամանակս այնքան
խելք ունենայի, որ սովորէի մի այսպիսի ար-
հեստ, այժմ հովիւ չէի դառնալ:

Այս խօսքերն իւտուֆին շատ զարմացրին:
Եւ Ալին պատմեց նրան իւր պատմութիւնը:
Թէ և իրեն մտանելով նա իւր կեանքը
վտանգի էր ենթարկում, սակայն պէտք է նե-
րել հօր հպարտութիւնը: Ալին շատ ուրախ էր,
որ վերջապէս զրանով ինքը միջոց ունեցաւ իւ-
տուֆին յայտնելու, որ իւր աղջիկն արժանի է
փաշայորդուն հարսնանալու:

Այդ օրը հօտը սովորականից վաղ տուն
քշեցին: Իւտուֆն ինքը կամեցաւ շնորհակալու-
թիւն յայտնել բարի գիւղացուն: Ալին և նրա
աղջկանը պատսպարելու համար. և տունը նը-
րան մի քսակ ոսկի: (Երջանիկ մարդուց առա-
տաձեռն մարդ չկայ աշխարհումս): Երբ որ
Աչքի-Լոյսը իւտուֆին ներկայացաւ, առաջուց
գիտենալով իւտուֆի մտադրութիւնը, նա յայտ-
նեց, որ աղջիկների առաջին զարտականու-
թիւնն է ծնողներին լսելը: Ասում էին, որ

Թուրքիայի ազգիկներն այդպիսի դէպքերում միշտ հնազանդ ին ծնողներին:

Նոյն իսկ գիշերը, հէնց որ հովն ընկաւ, նրանք ճանապարհ ընկան դէպի Ղամասկոս: Զիւնն անգաղաւթ էին, նրանց սրտերն էլ ուրախ: Նրանք քամու պէս արագ թռչում էին և միւս գիշերը տեղ հասան: Իստաթը հարսին իւր մօրը ներկայացրեց: Աւելորդ է ասել, որ սուլթանուհին շատ ուրախացաւ, նա հարսին երկար զգուշութեամբ, չկարողացաւ զոպել իրեն — ամուսնուն ատաց, որ ինքը նրանից ինչօք է և ուրախ-ուրախ յայտնեց նրան Աչքի-Լոյսի ծագումը: Իսկ զոյճ արքայի զգով միտում միտեց այն — Ալլահ, Ալլահ, բացականչեց փաշան, իւր երկար մօրուը հարթելով իրեն պսոթիստիկ կերպարանք տալու և շփոթութիւնը ծածկելու համար: — Զիւնդէք, դրանով դուք զարմացրիք ինձ նման մի պետական մարդու: Ո՛չ: Միթէ ես կրհամաձայնուէի այսպիսի մի պոսիկ կատարել, եթէ առաջուց չգիտենայի ձեզ զարմացնող հանելուկի լուծումը: Պիտեցք ուրեմն, որ փաշան ամեն բան գիտէ:

Եւ իսկոյն նա մտաւ իւր առանձնասենեակը, որ զրէ սուլթանին և ինչպիսի իւր հրամայողից հրաման Ալիւ վեճակը բարեխօսելու մասին: Նա չէր ուզում աքսորուած ընտանիքի հետ բարեկամանալով, սուլթանի բարկութիւնը շարժել: Միայն ջահելութիւնն է սիրում արեւանքը, իսկ փաշան լուրջ մարդ էր և ուզում էր փաշա սպրել և փաշա մեռնել:

Սուլթանը զիտմամբ մի նաւ ուղարկեց Ասորեստան, որ Կ. Պօլիս բերեն Բաղդադի նախկին փաշային: Քուրճ հազաձ, ցուպը ձեռքին պալատ բերին նախկին փաշային, որտեղ, անթիւ պալատականների ներկայութեամբ, Ալին պատիւ ունէր իւր հրամայողին զբազեցնելու ճաշից յետոյ բոլոր ժամանակը:

Երբ Ալին իւր պատմութիւնը վերջացրեց, սուլթանը հանեց իւր վրայի արքայական մուշտակը և առաջարկեց նրան: Փաշան նրա հրամանով հովիւ էր դարձել, այժմ նա կամեցաւ ամբողջ աշխարհը զարմացնել իւր ամենակարողութեամբ և հովիւը նրա հրամանով իսկոյն կրկին փաշան դարձաւ:

Այս պարզեատրութիւնը, ի հարկէ, բոլոր պարտականները ծափահարեցին: Ալին սուլթանի ոտքերն ընկաւ, ուղեղով նրա միտքը փոխել, նա ասում էր, որ ինքը չի ուզում կրկին իրեն վտանգի ենթարկել, չլուր գալով աշխարհի տիրապետողին, և խնդրում էր, որ թողնեն իրեն հանգիստ անցկացնել իւր կեանքի վերջին օրերը անյայտութեան մէջ, օրհնելով այն առատաձեռն մարդու կեանքը, որ իրեն հանեց կորուստեան անդնդից, որի մէջն ինքն ընկել էր անարդարութեամբ:

Ալին վստահութիւնն ամենքին զարմացրեց: Բայց սուլթանը ծիծաղեց:

— Մեծ է Աստուած, բացականչեց նա, և պարզեւում է մեզ ամեն մի օր անսպասելի նորութիւններ: Իմ ամբողջ քսանամեայ թագաւորութեան ժամանակ՝ սա առաջին մարդն է, որ ոչինչ լինել է ուզում: Որովհետեւ այս բանն երբեք չի եղած, մի բոլորովին նոր բան է, այդ պատճառով, Ալի, ես կատարում եմ քո խնդիրքը և խնդրում եմ, որ վերցնես այս հազար ոսկին

նուէր: Այս օք չափաք է հեռանայ ինձանից դատարկաձեռն:

Դամասկոս վերադառնալով, Ալին մի հրաշալի ալդի զնեց, որը լիքն էր նարնջի, կիտրոնի, ծիրանի և սալորի ծառերով և խաղողի վաղերով: Գետինը փորել, քաղհան անել, ծառերի աւելորդ ճիւղերը կտրատել, ալդին-ջրկաւազա թէ ինչն էր այնուհետեւ նրան ուրախութիւն պատճառում: Ամեն գիշեր քնում էր հանդարտ սրտով և ամեն առաւօտ զարթնում էր առողջ մարմնով և ուրախ սրտով:

Աչքի-Լոյսն ունեցաւ երեք որդի, — երեքն էլ իրենից գեղեցիկ էին: Ծերունի Ալին յանձն առաւ նրանց կրթութիւնը: Նա երեքին էլ ալգեործութիւն սովորեցրեց և բացի դրանից, ստիպեց, որ նրանցից իւրաքանչիւրը մի որ և է արհեստ սովորի: Որպէս զի նրանց մատաղ սրտերում արմատանայ ճշմարտութիւնը, որի մեծութիւնը ինքը հասկացաւ միայն աքտորանքի ժամանակ, Ալին հրամայեց տան և ալդու պատերի վրայ Ղուրանից մի քանի իմաստալից ասացումներ փորագրել, իսկ նրանց ներքեւում

փորագրել տուեց հետևեալ իմաստուն խօսքերը.

— Աշխատանքը միակ զանձն է, որ միշտ է
ամենայն տեղ կարելի է գտնել: Եթէ դու քո
ձեռքը սովորեցնես աշխատանքի երբեք նրան
սիրմութիւն ինդրելու համար չես պարզիլ: Երբ
դու կ'իմանաս, թէ որքան դժուար է մի կտոր
հաց աշխատելը, կը յարդես ուրիշի բարիքն ու
աշխատանքը: Աշխատանքը մեզ տալիս է ու-
րախութիւն, իմաստութիւն, առողջութիւն.
աշխատանքն ու թշուառութիւնը երբեք մի
յարկի տակ չեն ապրում:

[illegible]

16306-16313

208

ՀՀ Ազգային գրադարան



NL1333894 1

ՀՀ Ազգային գրադարան



NL1333893 4

84

